

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.5.113>

УДК: 336.1

*Є. Ю. Руденко,
аспірант кафедри фінансових технологій і підприємництва,
Сумський державний університет
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3185-7213>*

БОРГОВА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ

*Y. Rudenko,
Postgraduate student of the Department of Financial Technologies and
Entrepreneurship, Sumy State University*

DEBT SECURITY AS A KEY FACTOR IN THE FINANCIAL STABILITY OF THE STATE

У статті досліджено теоретичне підґрунтя боргової безпеки як ключового фактору фінансової стійкості держави. Розглянуто процес від утворення боргу та його подальший вплив на боргову безпеку який в свою чергу виступає структурним елементом фінансової безпеки держави та фінансової стійкості країни. Особливу увагу приділено аналізу ризиків, пов'язаних з державним боргом, та їхнього як позитивного так і негативного впливу на фінансову систему в цілому.

Окреслено ряд ознак що впливають на борг та визначено чинники, що здійснюють прямий та опосередкований вплив на його стан та рівень. Встановлено перелік ризиків які виникають при наявності боргового навантаження: ризик фінансових шоків, ризик міжнародних фінансів, ризик фінансової інфраструктури, тощо.

Визначено важливість боргової безпеки як одного з ключових чинників забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки остання визначає здатність країни своєчасно виконувати боргові зобов'язання без загрози дестабілізації фінансової системи та негативного впливу на економічний розвиток.

Крім того, боргова безпека тісно пов'язана з довірою кредиторів та інвесторів. Чим вищий рівень боргової безпеки, тим вищою є довіра іноземних кредиторів до економіки країни. Наявність ефективної політики управління боргом знижує ризики дефолту, що, у свою чергу, відкриває нові можливості для залучення довгострокового капіталу в реальний сектор економіки. Важливо, що збереження боргової безпеки також впливає на кредитний рейтинг країни, який є одним з основних індикаторів для зовнішніх кредиторів.

Значення інтегрованого показника боргової безпеки, що розраховується на основі сукупності індикаторів боргового навантаження та свідчить про загальний рівень ризиків, пов'язаних з борговими зобов'язаннями держави, дозволяє оцінити комплексний вплив боргу на фінансову систему та визначити негативні та позитивні аспекти. До позитивних аспектів відносяться можливість залучення додаткових ресурсів для реалізації інвестиційних та соціально значущих проектів, підтримка сталого розвитку. Проте негативні аспекти боргу пов'язані з високим навантаженням на державний бюджет, збільшенням витрат на обслуговування боргу та ризиком втрати фінансової незалежності.

Таким чином, боргова безпека виступає важливою складовою фінансової стійкості держави та потребує системного аналізу й

стратегічного підходу для сприяння соціально-економічному розвитку та підтримки сталого розвитку.

The article examines the theoretical basis of debt security as a key factor in the financial stability of the state. The process of debt formation and its subsequent impact on debt security, which in turn is a structural element of the financial security of the state and financial stability of the country, is considered. Particular attention is paid to the analysis of risks associated with public debt and their both positive and negative impact on the financial system as a whole.

The author outlines a number of features that affect the debt and identifies the factors that have a direct and indirect impact on its condition and level. A list of risks that arise in the presence of debt burden is established: the risk of financial shocks, the risk of international finance, the risk of financial infrastructure, etc.

The importance of debt security as one of the key factors in ensuring the financial security of the state is determined, since the latter determines the country's ability to fulfill its debt obligations in a timely manner without the threat of destabilizing the financial system and negatively affecting economic development.

In addition, debt security is closely related to creditor and investor confidence. The higher the level of debt security, the higher the confidence of foreign creditors in the country's economy. An effective debt management policy reduces the risk of default, which in turn opens up new opportunities for attracting long-term capital to the real economy. Importantly, maintaining debt security also affects the country's credit rating, which is one of the main indicators for external creditors.

The value of the integrated debt security indicator, which is calculated on the basis of a set of debt burden indicators and indicates the overall level of risks associated with the state's debt obligations, allows assessing the complex impact of debt on the financial system and identifying negative and positive aspects. The

positive aspects include the possibility of attracting additional resources for the implementation of investment and socially important projects, and support for sustainable development. However, the negative aspects of debt are associated with a high burden on the state budget, increased debt service costs, and the risk of losing financial independence.

Thus, debt security is an important component of the state's financial sustainability and requires a systematic analysis and strategic approach to promote socio-economic development and support sustainable development.

Ключові слова: *Борг, Боргова безпека держави, Фінансова безпека держава, Стійкість фінансової системи, Фінансова система, Чинники впливу на борг*

Keywords: *Debt, Debt security of the state, Financial security of the state, Financial system stability, Financial system, Factors of influence on debt*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. На тлі економічних, політичних та геополітичних військових викликів зростання боргового навантаження створює значні ризики для фінансової системи, фіскальної стійкості, платоспроможності та економічної незалежності держави. Тому існує необхідність детального дослідження боргу, визначення факторів під якими останній формується та його подальший вплив на стійкість фінансової системи.

Особливої актуальності набуває аналіз боргової безпеки як складової фінансової безпеки держави, що дозволяє визначити потенційний вплив борг і встановити які наслідки позитивні чи негативні досліджувана категорія буде мати на стійкість фінансової системи. Такий аналіз також дає на основі основних проблеми, пов'язаних з накопиченням боргу, знайти підходи до їх вирішення, щоб уникнути ризиків для фінансової стійкості в майбутньому та забезпечити сталий розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика боргової безпеки та її впливу на стійкість фінансової системи держави знаходить відображення в наукових працях як вітчизняних фінансистів так і вивчається державними установами. В дослідженні Л.О. Меренкової розглянуто теоретичні засади боргової безпеки, встановлено ряд факторів, що впливають на стан боргу, Вагомий внесок зробили В.Д. Бантон і В.В. Тарангул, у дослідження механізму реалізації фіскальної політики та її вплив на борг та боргову безпеку. Корольок Т.О. зосереджує увагу на структурних ризиках державного боргу та розглядає можливі шляхи запобігання дефолту, С.В. Черняка та Л.О. Птащенко розкрито місце боргової безпеки у системі фінансової безпеки держави. Богдан Т. П. підкреслює, що боргові ризики в умовах глобальної нестабільності можуть перерости у загрозу економічному суверенітету держави та фінансовій стабільності. О.М. Соколовська у своєму дослідженні визначає як позитивний, так і негативний вплив зовнішнього боргу на економічне зростання України, залежно від його обсягу та ефективності використання.

Міністерство фінансів України, здійснюють теоретичне дослідження на рівні держави та надають актуальні статистичні дані щодо структури та обсягу державного і гарантованого державою боргу, що є важливою основою для аналітичних розрахунків Підґрунтям для визначення ключових показників фінансової безпеки та її складових становлять Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Теоретичний аналіз боргу та чинників, що на нього впливають, є важливим етапом у вивченні боргової безпеки, оскільки рівень державного боргу є критичним фактором, що визначає фінансову стійкість країни. Окрім цього, економічна ситуація в Україні, зокрема, зростаюча інфляція та дефіцит бюджету на тлі військового конфлікту, підвищують необхідність залучення позик, що, в свою чергу, збільшує боргове навантаження та створює фіскальний тиск. Теоретичне дослідження боргу та боргової безпеки дозволяє визначити як позитивний так і негативний вплив на фінансову стійкість держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан боргового навантаження України та загальний рівень боргової безпеки викликають негативну тенденцію, яка підриває стабільність фінансової системи. Основною причиною цієї проблеми є недосконала система управління державним боргом яка формувалась впродовж значного періоду часу та військові дії на території України, що призводить до перевищення допустимих рівнів боргової безпеки, негативно впливаючи на фінансову стійкість країни. Погіршення ситуації з державним боргом в державі потребує вивчення, оскільки підтримка безпечного рівня державного боргового навантаження і фінансової безпеки є критично важливим питанням.

Боргова безпека є ключовою складовою фінансової системи держави, оскільки від неї залежить не лише здатність країни ефективно управляти своїми борговими зобов'язаннями, а й забезпечити довгострокову макроекономічну стабільність, фінансову надійність та залучення фінансових ресурсів. Вона відіграє вирішальну роль у збереженні довіри внутрішніх і міжнародних кредиторів та інвесторів, а також у створенні сприятливого середовища для економічного розвитку. Для України це питання є особливо актуальним через складну економічну ситуацію, високий рівень зовнішньої та внутрішньої заборгованості та необхідність зміцнення фінансової стабільності з метою запобігання кризам та забезпечення сталого розвитку.

Досліджуючи дану проблематику, перш за все варто визначити сутність категорії. Отже боргова безпека – це складова фінансової безпеки, що характеризує стан, в якому рівень державного та зовнішнього боргу, його структура, вартість обслуговування та ціна погашення, є оптимальними та достатніми для забезпечення стійкості фінансової системи країни, підтримці економічної незалежності, збереженню суверенітету, і можливості розвитку країни з підтриманням належного рівня державної незалежності, платоспроможності та кредитного рейтингу.

Боргова безпека є частиною фінансової безпеки яка виступає фундаментальною запорукою, яка гарантує здатність держави сприяти соціально-економічному розвитку та підтримувати сталого розвитку. Надійне фінансове середовище дозволяє урядам проводити ефективну економічну політику, залучати інвестиції та захищати економіку від внутрішніх і зовнішніх криз.

Щоб повністю зрозуміти вплив боргу на фінансову систему та її безпеку з метою формування ефективні стратегії управління, важливо визначити та проаналізувати основні фактори, що впливають на цей процес. Серед основних чинників можна виділити рівень і структуру боргу, умови запозичень, фінансову та політичну стабільність (рис 1.)

Представлена структура висвітлює ключові фактори, що впливають на боргову безпеку України. Високий рівень заборгованості може спричинити тиск на державний бюджет, ускладнити виконання фінансових зобов'язань та відповідно потребує витрат на обслуговування боргу.

Незбалансована структура боргу може становити значні ризики для боргової безпеки. Надмірне зовнішнє фінансування підвищує вразливість до коливань обмінного курсу та залежність від міжнародних кредиторів, що може вплинути на фінансовий суверенітет країни. Відсутність диверсифікації джерел фінансування та залежність від короткострокових запозичень також може збільшити вартість обслуговування боргу.

Умови боргу безпосередньо впливають на боргову безпеку, так високі процентні ставки збільшують вартість обслуговування боргу, збільшуючи фінансове навантаження на державний бюджет. Короткі терміни погашення вимагають частого рефінансування, наражаючи країну на ризик ліквідності. Борг в іноземній валюті несе курсові ризики, оскільки знецінення національної валюти підвищує реальну вартість платежів. Однак доступ до фінансування на пільгових умовах з низькими ставками та тривалими пільговими періодами може послабити фінансовий тиск і полегшити боргове навантаження та управління ним [3].

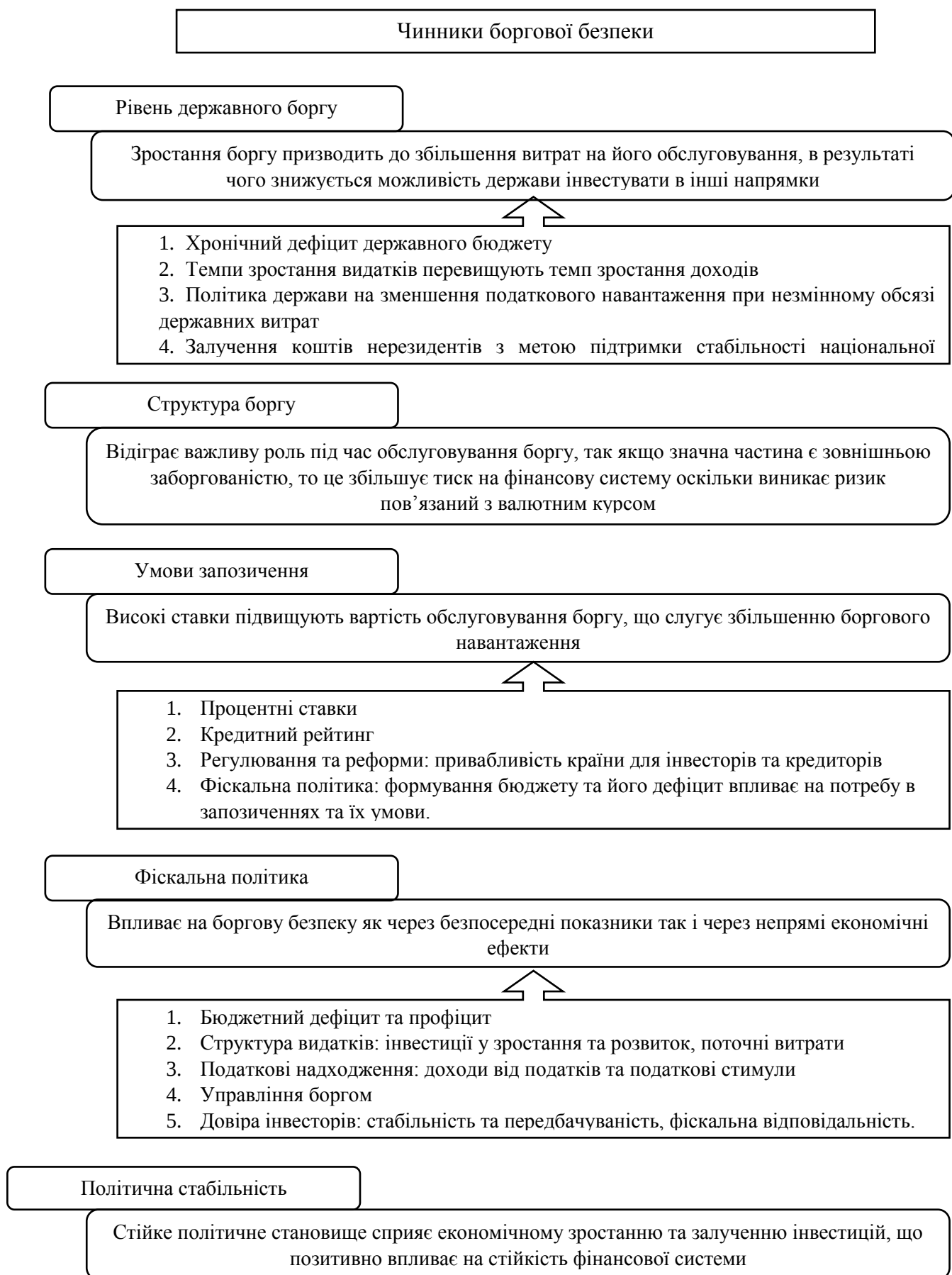

Рисунок 1. Чинники, що впливають на борг та боргову безпеку

Джерело: розроблено автором на основі [5,1,4]

Крім того, фінансова політика відіграє ключову роль у чинниках впливу боргу, оскільки баланс між державними доходами та витратами впливає на потребу вдаватися до залучення коштів. Тривалий дефіцит бюджету збільшує залежність від зовнішнього фінансування, тоді як розумна фінансова політика, заснована на ефективних державних видатках і відповідній податковій структурі, може зменшити фінансову вразливість країни.

Політична стабільність є одним із головних факторів, що впливають на сприйняття ризику кредиторами та інвесторами. Нестабільне політичне середовище збільшує невизначеність, що веде до більш обмеженого доступу до фінансування та вищих процентних ставок через зростаючий ризик. Невизначеність та часті зміни в економічній, фінансовій та фінансній політиці можуть знизити довіру кредиторів. Проте стабільні та передбачувані політичні дії створюють сприятливі умови фінансування та сприяють більш ефективному управлінню боргом.

Структура боргу України прямо впливає на стан фінансової безпеки. Високий рівень заборгованості може чинити тиск на державний бюджет, особливо враховуючи, що зовнішній борг вразливий до валютних коливань та залежить від міжнародних кредиторів. Крім того, несприятливі умови запозичень, такі як високі відсоткові ставки та короткі строки погашення, посилюють фінансовий тягар. Однак доступ до пільгового фінансування та збалансована фінансова політика позитивно впливають на показник боргової безпеки та пом'якшити ці ризики, а політична стабільність сприяє ефективному управлінню боргом і підвищує довіру кредиторів та інвесторів.

Борг проходить процес від виникнення та накопичення до його впливу на боргову безпеку, яка є структурним елементом фінансової безпеки держави. Фінансова безпека забезпечує захищеність фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз, зокрема боргових ризиків, які можуть дестабілізувати економічну ситуацію. Фінансова стійкість, у свою чергу, означає здатність фінансової системи підтримувати ефективне

функціонування навіть за умов впливу несприятливих факторів. Таким чином, борг та його управління є важливою складовою як фінансової безпеки, так і фінансової стійкості країни.

Першочерговим етапом є виникнення боргу, що запускає механізм накопичення зобов'язань держави. Після цього він розвивається під впливом кількох ключових факторів: обсяг, структура, умов запозичення та фіскальної політики. Ці фактори безпосередньо визначають рівень заборгованості, можливості погашення та боргову політику держави в цілому.

Боргові ризики виникають у разі неможливості держави виконати свої боргові зобов'язання, що створює значний тиск на фінансову систему та призводить до втрати довіри з боку кредиторів та інвесторів. Системний ризик означає ймовірність поширення боргових проблем однієї державної інституції на всю фінансову систему країни, що може спричинити масштабну економічну кризу. Міжнародні фінансові взаємовідносини створюють додаткову вразливість через вплив зовнішніх факторів, таких як коливання валютних курсів, зростання глобальних процентних ставок та фінансові кризи в інших країнах, що можуть негативно вплинути на боргову стійкість [2 с.9].

Фінансова інфраструктура держави відіграє вирішальну роль у зменшенні ризиків ліквідності, забезпечуючи доступ до зовнішнього та внутрішнього фінансування для покриття боргових зобов'язань у короткостроковій перспективі. Крім того, боргові кризи можуть спричинити фінансові потрясіння, що негативно впливають на стан фінансової системи. Це підкреслює необхідність аналізу боргової безпеки держави, яка є структурним елементом фінансової безпеки що розраховується відповідно до методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України та включає в себе ряд показників, що дозволяють оцінити боргове навантаження та визначити рівень ризиків, пов'язаних з державним боргом. Аналіз цих показників дає можливість, оцінити потенційні наслідки

зростання боргового навантаження, здійснити прогнозування на майбутні періоди та розробити заходи для забезпечення фінансової стійкості країни.

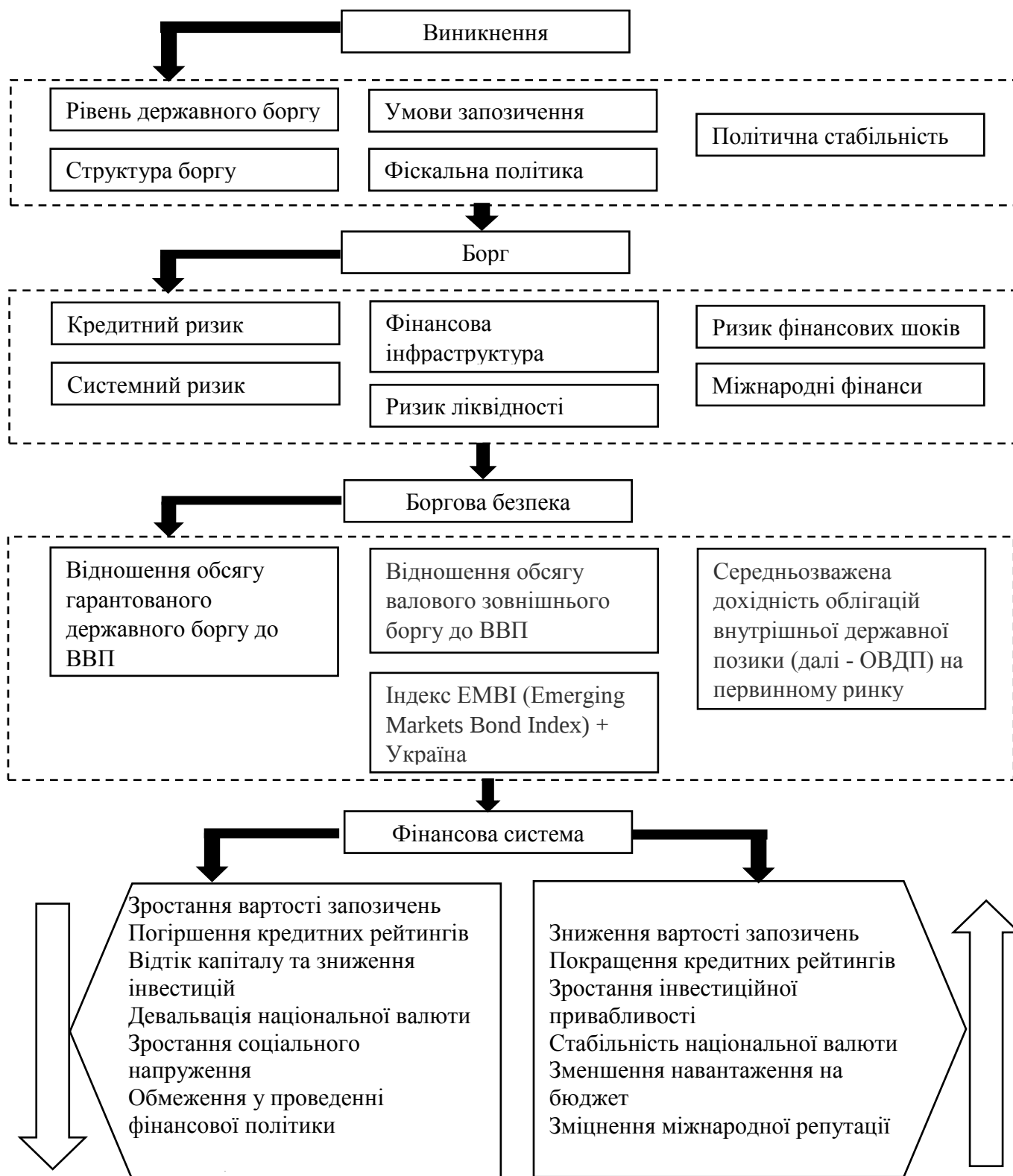

Рисунок 2. Формування та вплив боргу на фінансову систему

Джерело: розроблено автором на основі [6,8]

Виважені та ефективні заходи з управління боргом сприяє забезпеченню прийняттого рівня боргової безпеки та фінансовій стійкості, однак неконтрольоване збільшення чи не вигідні умови фінансування можуть збільшити вразливість фінансової системи, створити фіскальну напругу та поставити під загрозу макроекономічну стійкість країни.

З позитивної точки зору, борг може діяти як рушій економічного зростання, надаючи необхідні ресурси для фінансування розвитку інфраструктури, науково-технічного прогресу. Кошти, отримані шляхом запозичень, можуть бути спрямовані на просування інноваційних проектів та зростанню ділової активності, що сприяє зміцненню фінансового потенціалу країни та підвищенню її конкурентоспроможності на світовому ринку. Вкрай важливим є не «проїдати» позиковий капітал.

Проте, з негативної точки зору, надмірна заборгованість може становити значну загрозу фінансовій стійкості, оскільки неконтрольоване накопичення фінансових зобов'язань породжує фіскальний тягар. Високий рівень державного боргу збільшує витрати на його обслуговування, зменшуючи спроможність держави перерозподіляти ресурси в інші пріоритетні напрямки. Крім того, значна залежність від позик підвищує вразливість країни до фінансових криз, послаблюючи її макроекономічну стійкість, що може уповільнити зростання та обмежити можливості довгострокового розвитку [7 с.98].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Проведене дослідження визначає фундаментальну роль боргової безпеки в структурі фінансової безпеки та підкреслює її значення в забезпеченні стійкості фінансової системи. Визначено ряд визначальних факторів, які впливають на рівень і структуру боргу, а також на стан боргової безпеки. У той час як рівень і структура боргу є прямими індикаторами його стану, такі фактори, як політична стабільність, фіскальна політика та довіра кредиторів, мають непрямий, але значний вплив на боргову безпеку та стійкість фінансової системи.

Дане явище в сучасній фінансовій системі, є її невід’ємною складовою і несе в собі як позитивний, так і негативний вплив. Надмірне зростання боргу та неефективне управління можуть створити значні ризики, впливаючи на різні складові фінансової системи, збільшити фіскальний тягар, зменшити економічний потенціал держави, а також збільшити вразливість країни до фінансових криз і коливань на світових ринках.

Структурована концептуальна основа, описує процес від утворення та накопичення боргу до впливу на фінансову безпеку та стійкість фінансової системи через рівень боргової безпеки, що дає змогу визначити стан боргу та ефективність використання отриманих коштів, та розрахувати інтегрований показник боргової безпеки, що сам по собі демонструє сукупний вплив боргового навантаження на фінансову систему та її стійкість. Позиковий капітал є рушієм економічного зростання, з одного боку, проте зростання боргового навантаження може стати тригером негативних процесів для економіки держави. В подальшому варто звернути увагу на визначення інтегрованого показника боргової безпеки який слугує інструментом для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації боргової політики та зниження потенційних ризиків для фінансової системи держави з метою забезпечення її стійкості.

Література.

1. Бантон В. Д., Тарангул В. В. Фіскальна політика та механізм її реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 21 с. 30-35.
2. Богдан Т. П. Боргова політика держави в умовах глобальної нестабільності. *Економіка України*. 2013. № 2 (615). С. 4-17.
3. Державний борг та гарантований державою борг. Міністерство фінансів України URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovani-j-derzhavju-borg_osn_inf (дата звернення 23.09.2024).
4. Королюк Т. О. Структурні ризики державного боргу та політика запобігання дефолту в Україні. *Академічний огляд* 2016. № 2. с. 30-36.

5. Меренкова Л. О. Боргова безпека України: теоретичні засади, стан, перспективи. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 15. с. 704-712.

6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 25.09.2024).

7. Соколовська О. М. Вплив зовнішнього боргу на економічне зростання України. *Економіка і організація управління*. 2022. № 1 (45) с. 97-106.

8. Черняк С. В., Птащенко Л. О. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11399/1/%D0%9F%D1%82%D0%B0%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%2C%20%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf> (дата звернення 26.09.2024).

References

1. Banton, V.D. and Taranhul, V.V. (2010), “Fiscal policy and the mechanism of its implementation”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 21, pp. 30-35.

2. Bohdan, T.P. (2013), “Debt policy of the state in the conditions of global instability”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2 (615), pp. 4-17.

3. Ministry of Finance of Ukraine (2025), “State debt and state-guaranteed debt”, available at: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg_osn_inf (Accessed 23.09.2024).

4. Koroliuk, T.O. (2016), “Structural risks of state debt and default prevention policy in Ukraine”, *Akademichnyj ohliad*, vol. 2, pp. 30-36.

5. Merenkova, L.O (2018), “Debt security of Ukraine: theoretical foundations, state, prospects”, *Hroshi, finansy i kredyt*, vol. 15, pp. 704-712.

6. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order “On approval of Methodological recommendations for calculating the level of

economic security of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (Accessed 25.09.2024).

7. Sokolovs'ka, O.M. (2022), “The impact of external debt on economic growth of Ukraine”, *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 1 (45), pp. 97-106.

8. Cherniak, S.V. and Ptaschenko, L.O. (2013), “Debt security as an element of the state's financial security”, available at: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11399/1/%D0%9F%D1%82%D0%B0%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%2C%20%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf> (Accessed 26.09.2024).

Стаття надійшла до редакції 23.04.2025 р.